

РОЗДІЛ II

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Т. В. Колотило

Науковий керівник – проф. Л. М. Горболіс

АРХЕТИП ВОДИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА

У статті проаналізовано й досліджено архетип води у поезії сучасного українського письменника Василя Голобородька. Спираючись на фольклорні здобутки, з'ясовано, що архетип води залишається актуальним та незмінним протягом століть. Простежено амбівалентність та мінливість, розкрито значення, оригінальність, унікальність, різноплановість та своєрідність інтерпретації образу води в у творчому доробку митця.

Ключові слова: архетип, образ-архетип, символ, вода, міфологія.

Постановка проблеми. Дослідження архетипів як універсальї художньої культури, що структурують свідомість людини на глибинному емоційному рівні, сприяють вивченню в мистецтві найяскравіших ідей та образів, допомагають виявити найближчі семантичні поля у творчості митців. Це пов'язано з модифікацією буття архетипів, їх «перетіканням» від психічної структури до культурного феномену.

Міфологеми у поетичній творчості В. Голобородька неодноразово ставали предметом аналізу літературознавців. Архетипи часто лежать в основі образної структури художнього твору, беруть участь у її формуванні і відіграють важливу змістотворчу роль. Тому аналіз функцій міфологем в літературному тексті дозволяє істотно уточнити й доповнити розуміння твору. Важливим фактором є не стільки свідомість звернення до архетипу, скільки об'єктивно змістовна роль, яку його безпосередня реалізація – міфологема – може виконувати у творі. Дослідження функції міфологем в ліриці В. Голобородька дозволить описати його художній світ, спираючись на фундаментальні, значущі саме для письменника першоеlementи і першосхеми свідомості.

Мета статті – виявити та проаналізувати архетипи води в художніх текстах В. Голобородька.

Аналіз актуальних досліджень. Архетипну складову творчості В. Голобородька досліджували чимало літературознавців. Так, скажімо, образи-архетипи *темряви, письма* були об'єктом дослідження О. Кузьменко у монографії «Поетика Василя Голобородька [5]. Про архетипи «світової гори» та «світового дерева, що включає протиставлення землі і неба,

життя і смерті, виступає символом переходу в потойбіччя» зауважує у своїй праці Г. Василенко [1]. Дослідження архетипів у поезії В. Голобородька все ще потребує системного вивчення, що підкреслює актуальність нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Один із первинних архетипів – «вода» – нейтральний, не обмежений рамками конкретного міфологічного сюжету та пов'язаний із універсальними категоріями людського мислення. З найдавніших часів вода вважалася джерелом життя. У міфологіях різних народів вода – «першопочаток, виток всього існуючого, еквівалент первісного хаосу, це середовище зачаття і породження, а ще – символ родючості, плодючості, урожаю» [2, с. 67].

У поезії В. Голобородька «Ковток води» вода – життєва наснага, яка надає сили рухатися далі, це відпочинок та звільнення думок від важкого буденного життя. Із перших рядків з'ясовуємо, що ліричний герой зупинився відпочити та випити прохолодної води:

*Присяду навколішки
і витягну холодну флягу
розмальовану рибками і човнами* [2, с. 170].

Фляга, яку дістає герой, розмальована «рибками і човнами»; відомо, що риба й водна символізують очищення, а в писанкарстві цей символ означає довголіття та міцне здоров'я. Образ човна зазвичай є уособленням особистості, а також символом сили, яка оберігає усе [див. про це: 3, с. 170]. Тож для ліричного героя фляга є не звичною посудиною для води, а значущим елементом, оберегом:

*Погладжу її біле тіло –
у фляги тіло лагідне, як у дівчини,
як у дівчини над річкою увечорі* [2, с. 170].

Фляга порівнюється з дівчиною. Як відомо, часто в легендах та переказах вода згадується як символ парування, залицяння, кохання, вода часто символізує дівчину чи жінку. В українських народних піснях вода, що гасить спрагу, – це кохана, яка задовольняє спрагу любові.

*Не поспішаючи відкручу кришку
і тихо-претихо, проникаючи в таємничість води,
підніму флягу до губ* [2, с. 170].

У наведених рядках констатується «таємничість» води, адже вода унікальна, бо здатна запам'ятовувати інформацію, змінювати свої властивості. Вода – губка, яка вбирає усе в себе та записує до своєї пам'яті.

Інтуїтивно людина тягнеться до води, яка заряджає позитивною енергією; після контакту з водою завжди виникає відчуття оновлення, людина стає здоровішою, бо отримує корисну для організму інформацію. Так і головний герой бажає оновити свою енергію після важкої праці, зануритися в таємничість води, насолодитися миттю життя:

– Старий, в тебе є ще вода!

Дай ковточок глинути.

Обережно передам Миколі,

щоб не злякати рибок і човнів [2, с. 170].

Наведені рядки засвідчують важливість для ліричного героя води, для нього вода – це не лише напій, яким можна втамувати спрагу, а цінність, яку потрібно оберігати; це ковток життя, енергії, сила, початок усього живого.

У поезії «Казала мені угадати ім'я» В. Голобородька ліричний герой закоханий у дівчину й порівнює її з водою:

Казала мені угадати ім'я, а я ніяк не міг угадати.

Один раз я кликав тебе водою, казав: іти за тобою,

наче за водою річковою – не повернутися ... [2, с. 116].

Автор використав порівняльну конструкцію «*іти за тобою, наче за водою річковою – не повернутися*», зашифрувавши в ній глибоку символіку, адже у фольклорі *йти за водою* означає «безвісно зникнути, пропасти» [3, с. 107]. Головний герой закоханий у дівчину, його переповнюють почуття, він відкрито говорить про те, що потопав в коханні і не має вороття. Текст твору засвідчує, що вода не завжди має позитивне значення, вона може асоціюватися з небезпекою.

Задивляння у дзеркало води – також доволі відомий символ в українському фольклорі, що означає самотність [3, с. 156]. Цей образ-архетим зустрічаємо в поезії В. Голобородька «Дзеркало озерних вод»:

Дзеркало озерних вод

тієї ночі стало сторч... [2, с. 196].

Відчувається певна настороженість, збентеженість уже з перших рядків поезії:

Жінки, які прилітали щоночі

не помітили того – видивлялися

і не бачили що з того боку

стирчать затонулі кораблі і старі риби

які роблять дзеркало озерних вод [2, с. 196].

У порівнянні з першою поезією «Ковток води», кораблі і риби у творі «Дзеркало озерних вод» набувають негативного значення, адже кораблі «затонулі», а риби «старі». Корабель об'єднує реальний і потойбічний світи, а вода є провідником до потойбіччя – після смерті душа потребує очищення від гріхів. У процитованій вище поезії вода є порталом, шляхом до іншого світу.

Нерідко вода у творах В. Голобородька асоціюється з молодою дівчиною, як-от:

*У книгиці жив глечик закоханий у воду
Ненавидів уста які воду цілували
ненавидів руки
які інтимність рушили [2, с. 214].*

У наведених рядках влучно поєднано два образи: «глечик» та «вода». Глечик, ніби оберіг від усього лихого, що захищає воду від ворожих рук, потерпає від ревностів до води, як закоханий хлопець до дівчини. Вода – втілення жіночності, вроди, молодості та краси; вона ніби наповнює глек, дає силу та енергію, формуючи повну гармонію відносин. У цьому творі автор персоніфікує образи:

*лякався як забирали воду з його обіймів
вирішив утопитися а вода покохала другого глечика [2, с. 214].*

Глечик захлинувся та втопився від ревностів до дівчини-води, яка покохала іншого. Отже, вода позиціонується як жива істота, що ілюструють дієслова на позначення дій, притаманних людині: «вода **покохала** другого глечика» (воду наділено людськими почуттями).

Висновки. Образ води в поезії В. Голобородька характеризується амбівалентністю й асоціюється з життям, спокоєм, очищенням, коханням, енергією (позитивний вектор зображення) і небезпекою, загибеллю (негативний вектор зображення). Український фольклор зберіг символіку, пристосувавши її до сучасного сприйняття і розуміння образно-символічного навантаження води. Проте автор різнобічно реалізував та органічно ввів у художнє полотно широкий спектр іпостасей водної стихії. Осмислена із власне авторської позиції, поетична суть архетипного образу води постає в його творчому доробку як продовження прадавніх, традиційних вірувань. Запропонований матеріал не претендує на повноту дослідження архетипів у поезії В. Голобородька, але відкриває нові аспекти вивчення цього питання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Г. Загадковий образ світу лірики Василя Голобородька в англomовній інтерпретації. *Актуальні проблеми сучасної германістики та методика викладання іноземних мов*: колективна монографія; під заг. ред. П. В. Прохорової. Запоріжжя: Дике поле, 2015. С. 44-66.
2. Голобородько В. Летюче віконце. Київ: Смолоскип, 1970. 230 с.
3. Жайворонок В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 387 с. – URL: <http://ukrlit.org/slovnyk/вода>
4. Кононенко В. Символи української мови. Івано-Франківськ: Плай, 1996. 272 с.
5. Кузьменко О. Поетика Василя Голобородька: монографія. Донецьк: Східний видавничий дім, 2004. 196 с.
6. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Київ : Задруга, 2003. 354 с.

Kolotylo T. The archetype of water in the poetry of Vasyl Holoborodko.

The article analyzes and investigates the archetype of water in the poetry of modern Ukrainian writer Vasyl Holoborodko. Based on folklore, it has been found that the archetype of water has remained relevant and unchanged for centuries. The ambivalence and variability are traced, the meaning, originality, uniqueness, diversity and originality of the interpretation of the image of water in the artist's creative work are revealed.

Key words: archetype, image-archetype, symbol, water, mythology.

А. О. Корнієнко

Науковий керівник – доц. Н. І. Кириленко

ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ЖІНОЧОЇ ПРОЗИ У ШКОЛІ

У статті розглянуто програму з української літератури та проаналізовано проблему вивчення сучасної жіночої прози у школі. Запропоновано паралельне вивчення сучасної жіночої та творів із схожою проблематикою та тематикою.

Ключові слова: сучасний урок української літератури, сучасна жіноча проза, навчальна програма з української літератури, творчість Ірен Роздобудько та Олени Печорної.

Постановка проблеми. Сучасна шкільна освіта – це комплекс традиційних та інноваційних методів навчання, як спеціально організованих та цілеспрямованих процесів, які вчитель вдало використовує на уроках; це педагогіка залучення до спільної творчості. Вивчення сучасної літератури саме у старших класах, мабуть, чи не найбільше потребує творчого підходу. На проблему вивчення літератури як мистецтва слова звертається увага у багатьох дискусіях із методики літератури, на практиці ж ця особливість предмета часто не враховується. Тому можна вважати, що вивчення літератури у сучасній українській школі повинно бути спрямоване передусім на розв'язання одного із важливих завдань – забезпечити розуміння учнями літератури як мистецтва слова і як складової духовної культури людства.